

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

**ВИКОРИСТАННЯ ФІЛАТЕЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ
ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ
(НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА,
НАСЕЛЕННЯ»)**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала
студентка 2 курсу, 602 групи
КУПЕЦЬ Юлія
Керівник:
кандидат географічних наук,
асистент **КОВБІНЬКА Галина**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4 від 5 грудня 2023 р.
Зав. кафедрою Рідунько проф. Богдан РІДУШ*

Чернівці – 2023

Анотація

Розкрито можливості та переваги використання філателістичних засобів у процесі вивчення географії, зокрема на прикладі курсу "Україна у світі: природа, населення". Філателія, яка вивчає поштові марки та інші філателістичні матеріали, може слугувати ефективним засобом для візуалізації географічних аспектів навчального матеріалу.

Описані різноманітні аспекти використання філателістичних засобів, такі як поштові марки, поштові листівки та інші матеріали, як інструменти для навчання студентів. Аналізується можливість використання цих засобів для стимулювання інтересу до географії та поглиблення розуміння культурних, природничих та історичних аспектів різних регіонів.

Ключові слова: поштові марки, філателістичні засоби, філателія, географічні аспекти.

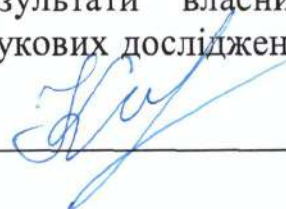
Abstract

The possibilities and advantages of using philatelic means in the process of studying geography are revealed, in particular, on the example of the course "Ukraine in the world: nature, population". Philately, which studies postage stamps and other philatelic materials, can serve as an effective means of visualizing the geographical aspects of educational material.

Various aspects of the use of philatelic media such as postage stamps, postcards and other materials as teaching tools for students are described. The possibility of using these tools to stimulate interest in geography and deepen understanding of cultural, natural and historical aspects of different regions is analyzed.

Key words: postage stamps, philatelic means, philately, geographical aspects.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Юлія КУПЕЦЬ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКА-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЛАТЕЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ.....	6
1.1 Поштові марки як засоби навчання географії.....	6
1.2 Застосування філателістичних засобів в шкільній освіті	8
Висновки до розділу I.....	13
РОЗДІЛ II. МОДЕЛЬ СИСТЕМНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПОШТОВИХ МАРОК НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	14
1.1. Використання засобів філателії на уроках географії.....	14
Висновки до 2 розділу.....	23
РОЗДІЛ III ЗАСТОСУВАННЯ ПОШТОВИХ МАРОК НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	24
3.1. Методичні особливості застосування поштових марок на уроках географії в 8 класі.....	24
3.2. Методика застосування поштових марок для вивчення теми «Адміністративно-територіальний устрій України»	29
3.3. Методика застосування поштових марок для.....	36
вивчення теми «Природно-заповідний фонд України»	36
3.4. Методика застосування марок для вивчення розділу «природа й населення свого адміністративного регіону» на прикладі Чернівецької області.....	49
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Марки лише не служать для оплати поштових послуг, але й стали предметом колекціонування, забезпечуючи естетичні смаки населення та створюючи велику кількість країнознавчої та краєзнавчої інформації. Їх можна використовувати як засіб навчання на уроках географії. Загалом, застосування поштових марок в освітніх цілях почалося ще у другій половині XIX століття і залишається актуальним і сьогодні.

Переваги використання поштових марок на уроках географії проявляються в різноманітності їх змісту, якості видання, більшій доступності, привабливому зовнішньому вигляді, можливості відкриття нового хобі, а також у різноманітності методик їх використання. За допомогою марок вчителю відкривається можливість розширити виявлення учнів про джерела географічної інформації та показати важливість географічних знань у поясі змісту марок. Їх використання на уроках сприяє різносторонньому виду навчальної діяльності та додає новини до традиційних завдань. Яскравий та привабливий зовнішній вигляд марок дозволяє розглядати їх як художні мініатюри та цікавість учнів у виконанні завдань.

Освітня цінність поштових марок як засобів навчання на уроках географії базується на їх змісті, що дає можливість використовувати значну частину марок для вивчення фізико-географічних та соціально-економічних аспектів. Важливою рисою розміщення марок є їх тематичне групування, що посилює підвищення їхнього інформаційного потенціалу, створює можливість систематизації та структурування інформації, а також розширює спектр застосування методик.

Мета дослідження системного застосування філателістичних засобів на уроках географії, обґрунтування методичної доцільності та особливостей їх використання на різних етапах уроків. На основі аналізу аналітичних матеріалів дослідження ми плануємо розробити методичні матеріали, які можна буде використати в практиці роботи вчителя географії.

Об'єктом дослідження є процес навчання географії учнів основної школи із використанням філателістичних засобів.

Предметом дослідження є методика формування творчого підходу учнів основної школи в процесі вивчення географії.

Основні завдання дослідження включають:

- дослідження теоретико-методологічних основ застосування філателістичних засобів у шкільному курсі географії;
- аналіз використання філателістичних творів на уроках географії;
- визначення методичних особливостей використання філателістичних творів на уроках географії.

Методи дослідження починається об'єктом дослідження та характером поставлених завдань дослідника. Для розв'язання поставлених завдань ми використовували комплекс різноманітних методів, які взаємодіяли та доповнювали один одного: аналіз стану розв'язання проблеми в психолого-педагогічній і психологічній літературі з географії в контексті визначеної методичної проблеми; вивчення офіційних і нормативних документів; аналіз навчальних програм, підручників та іншої літератури; розгляду географічної та краєзнавчої освіти; використання методу загальної характеристики досліджуваної проблеми.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКА-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЛАТЕЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ

1.1 Поштові марки як засоби навчання географії

Марки пошти давно вийшли за межі простого засобу оплати послуг поштового зв'язку. Вони стали предметом для колекціонування, задовольняючи естетичні уподобання населення, а також містять значну країнознавчу та краєзнавчу інформацію. Враховуючи це, їх можна використовувати як ефективні засоби для навчання на уроках географії. Взагалі, застосування поштових марок в освітніх цілях почалося ще у другій половині XIX ст. та не втратило своєї актуальності у наш час.

Ефективність використання поштових марок на уроках географії визначається різноманітністю їх вмісту, регулярністю виходу в обіг, великим асортиментом, привабливим зовнішнім виглядом, можливістю відкрити нове хобі, а також різноманітним методичним прийомам для їх використання. За допомогою марок вчитель має можливість розширити уявлення учнів про джерела географічної інформації, а з іншого боку, продемонструвати важливість географічних знань для розуміння змісту марок. Використання їх на уроках сприяє різнобічному підходу до навчальної діяльності та вносить елементи новизни в традиційні завдання. Яскравий та привабливий зовнішній вигляд марок робить їх художніми мініатюрами, що підвищує інтерес учнів до виконання завдань.

Навчальне значення поштових марок для застосування в якості засобів навчання на уроках географії полягає в їх вмісті, який дозволяє використовувати значну частину марок для вивчення фізико-географічних і соціально-економічних питань. Важливою особливістю більшості марок є те, що вони друкуються тематичними серіями, завдяки чому підвищується їх інформативне значення, виникає можливість структурування і систематизації інформації, урізноманітнюються методи застосування.

Для вивчення фізико-географічних особливостей світу та окремих країн можна застосовувати марки із зображенням природних ландшафтів (як типових, так і відомих будь чим, як то найвища гора, геологічна пам'ятка, відома долина), водних об'єктів (моря, річки, озера, водоспади), рослинності (типової, ендемічної, зникаючої), тваринного світу (наземного, водного, комах і ін.), об'єктів природно-заповідного фонду тощо.

Зміст багатьох серій поштових марок дозволяє застосовувати їх при вивченні економіко-географічних особливостей країни, наприклад, марки, що відображують важливі промислові виробництва або об'єкти (електростанції, заводи, верфі і т.д.), особливості сільськогосподарського виробництва (зернові посіви, садове господарство, тваринництво і ін.), види професій, види промислової продукції, види транспорту і транспортних магістралей тощо.

Важко переоцінити соціально-географічний зміст поштових марок і доцільність їх використання під час вивчення відповідних питань. Для прикладу можна назвати чисельні марки та їх серії з зображенням населених пунктів країни (обласних центрів, історичних, промислових, рекреаційних і т.д.), видатних представників країни або регіону (історичних, політичних, митців, спортсменів і ін.), етнографічних особливостей регіонів (одягу, побуту, архітектури, традицій, народних промислів та ремесел), музеїв, монументів, творів мистецтва, видатних спортивних споруд тощо.

Ще однією важливою рисою змісту поштових марок, яка підвищує їх навчальне значення, є оперативність їх випуску до важливих подій у країні та світі, що робить їх застосування більш динамічним та сприяє акцентуванню на них уваги учнів.

Розвивальне значення застосування поштових марок на уроках географії пов'язано з можливістю їх використання для виконання учнями різноманітних навчальних завдань, які сприятимуть підвищенню інтересу до предмета, розвитку аналітичного та логічного мислення, формуванню картографічної культури, вмінь систематизації даних.

Виховне значення поштових марок полягає у спрямованості їх, змісту на виховання свідомої любові до своєї країни, її природи, історії, населення, сьогодення, почуття національної гідності, толерантності до культури інших народів.

1.2 Застосування філателістичних засобів в шкільній освіті

Найбільш широке використання поштової марки як навчального засобу почалось наприкінці XIX століття в США. Опис інтеграції поштової марки в освітній процес школи було подано в дисертаційному дослідженні Ш.А. Бреннан «Історія американського штампування: Гербовий збір в США, 1880-ті-1930-ті рр.» де розглянуто застосування поштових марок на уроках в школі та в позакласній роботі. Ш.А. Бреннан стверджує, що нью-йоркські викладачі державних шкіл закликали своїх учнів колекціонувати марки ще в 1885 р., так як вчителі зазначили, що колекціонування марок допомагає школярам вивчати матеріал про зарубіжні країни так само легко, як і фати в кульки.

Вивчення географії за допомогою марок практикувалося і надалі. Під час обговорень у класі школярі запам'ятовували розташування країн на карті за допомогою колекції марок. Крім вирішення проблем, з якими викладачі стикалися у шкільних аудиторіях, з 1880 р. колекціонування марок було офіційно визнано засобом для вивчення геополітичних відносин.

У США в початковий період розвитку філателії і проникнення її в школу важливу роль зіграли засоби масової інформації, які показували широкої аудиторії, що заняття філателією, як і ідея колекціонування взагалі, можуть мати освітній ефект.

З кінця XIX століття деякі викладачі включили практику з колекціонування марок в навчальний процес, так як дитячі психологи радили їм сприяти дитячому інстинкту збиральництва. У стандартні підручники психології були включені розділи про розуміння інстинкту колекціонування у дітей. Так психологи К. Барк і Р.С. Холу стверджували, що спрямувавши цей інстинкт у «інтелектуальне» русло, наприклад, колекціонування марок,

можна розвинути в дітях організаційні навички і сприяти вивченню історичних подій та пізнанню національних героїв, що стимулює «вищі форми інтелекту» [Гончаренко, 2001].

Проблему застосування поштових марок на уроках розглядали психологи. Наприклад, психолог Л.С. Виготський стверджував, що колекціонування марок, саме по собі безплідне, непотрібне, може стати, однак, дорогоцінним виховним засобом. Якщо ми з'єднуємо колекціонування з якою-небудь більш складною діяльністю, наприклад, з вивченням географії, з практичним листуванням, з естетичною оцінкою знака. Тоді колекціонування, поєднане з більш складною діяльністю, дійсно створить можливість перенесення інстинкту накопичення марок на пов'язані з ними географічні знання, почуття інтернаціонального спілкування. Тут відбувається справжнє завоювання інстинкту, коли природжене прагнення до накопичення і заволодіння стане жити і рухати пристрасть до накопичення знань або пристрасть дізнатися всю землю [Безкоровайна, 2003].

Одні з перших згадок про можливість використання поштових марок в освітньому процесі надано в 1891 р. в збірнику М.Н. Василевського «Збирач марок (філателіст). Керівництво до збирання поштових марок, конвертів, штемпелів». Тоді ж, наприкінці XIX ст. розпочався щорічний випуск ілюстрованих альбомів марок всіх країн різних форматів. Ці альбоми потрапляли в навчальні заклади та виховні будинки і використовувалися в якості навчальних посібників, тому що вони несли велику кількість навчальної інформації. На сторінках цих альбомів зображувалися правителі держав і державні герби, вказувалась національна валюта, її ставлення до рубля, чисельність населення країни, головне місто, обов'язково була карта світу і перелік держав і т.д.

В статті «Дещо про збирання поштових марок», надрукованій у журналі «Марки» № 4 за 1896 р., що видавався у Києві під редакцією С.Д. Соломкина і був органом товариства збирачів поштових марок, підкреслюється, що збирання поштових марок - справа цілком наукова і

освітня, та обґрунтовується корисність цього заняття для дітей і дорослих. Зокрема, зазначається, що дитина, розбираючи марки по країнах, по роках випуску, з різновидів, звикає до порядку і до кмітливості, мислення його розвивається, уважність збільшується і все це принесе йому користь у майбутньому. Для дорослих, на думку дослідника, це: 1) корисне проведення часу; 2) поновлення старих знань і додавання нових (історія, географія, біологія, хімія тощо); 3) знайомство з іноземними мовами [Дегтяренко, 2011].

Великий теоретичний і практичний внесок в обґрунтування застосування поштової марки як освітнього засобу вніс М.Я. Сюзюмов (доктор історичних наук, основоположник тематичного колекціонування в філателії). Марки на своїх уроках він використовував як ілюстративний матеріал. Його відкриття знайшло широкий відгук і за кордоном (у Швейцарії) і було підтримано як педагогічною, так і філателістичною громадськістю. За судженням М.Я. Сюзюмова, заняття філателією: 1) розширює кругозір учнів; 2) дає знання; 3) розвиває самодіяльність; 4) викликає інтерес, стирає межі роботи і розваги. Дослідник запропонував працювати з філателією в шкільному масштабі, створити гурток, пов'язати заняття філателією з навчанням. М.Я. Сюзюмов з учнями створює шкільний альбом і з'єднує принцип виставки з принципом збирання марок в альбомі. А саме, марки за досліджуваною темою розташовувалися на великих аркушах картону, який вставлявся в рамку зі склом і вивішувався в кабінеті лабораторії на час доповідей і занять. Кожен аркуш вмщував марки на певну тему, наприклад: «Економічні передумови імперіалізму», «Революція в Угорщині». Самостійність, дослідження, збирання матеріалу, знайомство з сучасністю, зв'язок з іншими школами, з іншими країнами, збори гуртка допомагали, за судженням М. Я. Сюзюмова, учневі перетворюватися у вченого-дослідника. Такий учень самостійно шукав матеріал в каталогах, довідниках, енциклопедіях, періодичних виданнях.

В 1930 р. виходить книга А. Чачикова «Філателія в школі», яка, по суті,

була самим передовим навчальним посібником того часу. Таким чином, ще у першій половині ХХ ст. був закладений міцний науковий і практичний фундамент для залучення поштової марки в якості навчального засобу, який дозволив широко використовувати поштові марки в освітньому процесі не тільки школи, але й у ВНЗ.

Виявляється зв'язок філателії з таким географічним напрямком як картографія, з'являється офіційний термін «карто-філателія». Зазначається, що картографія та філателія певною мірою є спорідненими сферами діяльності, для яких характерні «п'ять точок дотику», а саме: загальні особливості тиражування продукції (поліграфія); здійснення її каталогізації; використання продукції як службових документів; складання філателістичних атласів; зображення картографічних сюжетів на марках (Біаїш ХV., 1982. Але, як вказує В.О. Шевченко, зв'язок між філателією і картографією набагато більш глибокий та тісний.

Проблема вивчення картографічних зображень на поштових марках в англо-американській географічній науці знаходить своє місце в окремих публікаціях як у географічних, так і у філателістичних періодичних виданнях. Були випадки спільної організації та проведення картографічних і філателістичних форумів. Але у вітчизняній географічній науці цей напрямок досліджень практично не представлено. Вітчизняні картографи в абсолютній своїй більшості не приділяли належної уваги філателістичної картографії.

Комплексне дослідження існуючого в сфері практики (але відсутнього у вітчизняній географічній науці) питання інтеграції картографії та філателії, наукових основ філателістичного картографування, було запропоновано на початку ХХІ ст. В якості проекту для співпраці з фахівцями у сфері картографії та колекціонерами знаків поштової оплати запропонували концепцію проекту «Світ картографії та філателії», який передбачає наукове географічне дослідження проблемного та міждисциплінарного напрямку - філателістичної картографії [Андрущак, 2010].

Багато питань із застосування філателії в освіті та вихованні учнів на

початку ХХІ ст. Зокрема розглядаються основи освітньої філателії, питання формування культури здоров'я в освітньому середовищі засобами філателії, використання філателістичного матеріалу у позаурочній роботі, методику організації філателістичного освітнього майданчику в школі, пропонуються чисельні методичні розробки навчальних філателістичних експонатів різноманітної тематики.

Висновки до розділу I

Розглянуті теоретико-методологічні аспекти використання філателістичних засобів у процесі вивчення географії. Здійснено аналіз сучасних підходів до інтеграції філателії в освітній процес та визначено їхній потенціал для покращення ефективності навчання та розуміння географічних концепцій.

Встановлено, що філателія може слугувати не лише джерелом візуальної інформації, а й стимулювати інтелектуальний розвиток учнів через аналіз та порівняння різних аспектів географії, представлених на поштових марках та інших філателістичних матеріалах.

Важливим аспектом висвітлення є врахування педагогічних принципів та методів, які можуть бути використані для максимально ефективного впровадження філателії в навчальний процес. Отримані результати свідчать про можливість покращення мотивації учнів та підвищення їхньої зацікавленості в географії через використання філателістичних засобів.

РОЗДІЛ II. МОДЕЛЬ СИСТЕМНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПОШТОВИХ МАРОК НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Використання засобів філателії на уроках географії

Для формування наукових знань про природу та суспільство, для вирішення різноманітних завдань навчання та виховання школярів, особливе значення мають засоби навчання. Однією з важливих функцій, які вони виконують, є забезпечення наочності в процесі засвоєння знань, що яскраво виявляється у викладанні такого шкільного предмета як географія. Саме тут учні зіштовхуються з об'єктами та явищами, які, з різних причин, практично не зустрічаються у місцевості, де вони мешкають. Висвітлюючи значення наочних засобів навчання зазначають, що жоден з інших предметів в такій мірі не потребує наочності і цікавості, як географія, і в той же час жоден з предметів не представляє більш сприятливого поля для застосування наочних і цікавих способів викладання, як географія [Баран, 2002]. Крім того, засоби навчання є важливим джерелом знань, що дозволяє розвивати пізнавальні здібності, мислення, мовлення. їх значення підкреслюється у чисельних працях провідних методистів таких, як С.Г. Кобернік, В.П. Максаковський, С.С. Пальчевський.

Як засоби навчання географії можна використовувати широкий спектр різноманітних колекцій, в тому числі й колекції поштових марок. Однак використання таких нестандартних засобів буде впливати на ефективність навчання лише при їх систематичному застосуванні. Саме систематичне застосування певних нестандартних засобів навчання дозволить учням сформувати алгоритм їх використання, ознайомитись з їх особливостями, розширити уявлення про джерела географічної інформації, буде сприяти формуванню як загальних так і спеціалізованих компетентностей.

Для уявлення особливостей системного застосування поштових марок в якості засобів навчання пропонується відповідна структурно-логічна модель. Ця модель представляє процес у вигляді системи, що складається з двох основних блоків - підготовчого етапу та етапу проведення уроку, також

вона, як система відкритого типу, має вхід та вихід. Саме системи відкритого типу є життєздатними і відображують доцільність процесу.

Входом до системи виступає освітня потреба, яка представляє сучасні вимоги суспільства до географічної освіти учнів. Більш детально її репрезентує мета і завдання навчальної програми.

Згідно з навчальною програмою, загальним завданням є стимулювання розвитку та соціалізації учня, формування його національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, а також здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Безпосередньо географічні освітні потреби полягають у тому, що шкільна географічна освіта є не лише джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому.

Географічна освіта в основній школі спрямована на досягнення таких основних завдань:

- Засвоєння знань про основні географічні поняття, закономірності розвитку та взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій, формування материків, океанів та їх частин відповідно до природних та соціально-економічних чинників; розуміння природи, населення та господарства України; ознайомлення з економічною і соціальною географією світу; вивчення природокористування та взаємодії з навколишнім середовищем;

- Оволодіння вміннями використовувати різні джерела географічної інформації, такі як картографічні, статистичні та геоінформаційні ресурси, для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів на цій основі ключових компетентностей; виконання дій на основі застосування географічних знань і попереднього досвіду;

- Застосування географічних знань для пояснення та оцінювання географічних процесів і явищ;
- Розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного здобуття нових знань із географії;
- Формування здатності і готовності до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, забезпечення безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
- Виховання екологічної культури, національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших національностей, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу [50].

Виходом, тобто результатом функціонування системи застосування певних засобів навчання є педагогічний ефект, що відображує вплив їх використання на формування певних компетентностей учнів. Він може виявлятися шляхом педагогічного експерименту з порівнянням контрольних груп або класів, або навколишньому середовищі, його визначенням якості виконання географічних завдань за допомогою даних засобів.

Блок підготовки до уроку географії із застосуванням поштових марок передбачає складання каталогу поштових марок, відбору типу завдань, розробку певного виду завдань на підставі використання марок із фіксуванням їх у плані-конспекті уроку.

Створення каталогу поштових марок при їх системному застосуванні допоможе швидко відібрати потрібні марки для певних тем програми і уроків. Цей каталог може мати кілька принципів систематизації. Розглянемо найдоцільніші з них, наприклад, такі як за особливостями випуску, за географічним змістом, за місцем в навчальному курсі.

За особливостями випуску, поштові марки поділяються на одиничні

марки, серії марок і поштові блоки. Згідно з Положенням про знаки поштової оплати України від 2010 р. [Корнєєв,2006], поштова марка стандартна - це марка, що видається для масового використання для оплати послуг поштового зв'язку, які надаються національним оператором; поштова марка художня - художньо оформлена поштова марка, яка видається до пам'ятних дат та ювілеїв (пам'ятні марки) або з певної тематики. Пам'ятні марки, у свою чергу, поділяються на:

- подієві, надруковані у зв'язку з подіями, що відбувались у минулому, або подіями, що відбуватимуться в майбутньому; їх зовнішня ознака: малюнки і (або) тексти, що відображають цю подію;

- ювілейні, випущені у зв'язку з річницями і ювілеями; їх зовнішня ознака: позначення ювілейних дат;

- траурні, в пам'ять видатних державних і громадських діячів; їх зовнішня ознака: чорний колір, чорна (з червоним) рамка.

Також за особливостями випуску можна розрізняти вітчизняні марки та іноземні. Особливого значення таке визначення набуває під час застосування марок на уроках географії в 7 та 6 класах («Загальна географія» і «Материків і океанів») і 9 класі («Україна і світове господарство»), а також в 10 класі («Географія: регіони та країни»), вивчення якого розпочинається в 2018-2019 н.р.

Серія поштових марок - видання поштових марок однієї тематики або присвячених певній події. Поштові блоки видаються у багатьох країнах світу в ознаменування видатних подій чи ювілеїв, їх художнє оформлення та зовнішній вигляд бувають найрізноманітнішими. Поля блоку, як правило, містять пам'ятні тексти (неслужбового характеру), малюнки чи інше художнє оформлення. На блоці міститься від однієї до кількох марок однакового або різного малюнку і номіналу, об'єднаних однією темою або приводом випуску. Поштовий блок є одиницею обліку і продається тільки цілком.

За географічним змістом поштові марки можуть мати вельми широкий спектр зображень, серед яких можна визначити наступні:

- Зображення окремих компонентів природи. У цьому сенсі найбільше значення мають серії марок, що зображують, наприклад, мінерали, рослини, тварин певної місцевості або країни.

- Зображення природних об'єктів або ландшафтів. Тут можуть бути зображені окремі географічні об'єкти (певна гора, водоспад, ріка та ін.) або певні місцевості (наприклад, природні заповідники України). До цього розділу відносяться як одиничні марки, так і їх серії та блоки.

- Зображення історичних подій, що вплинули на розвиток країни або регіону (наприклад, події з давньої історії, битви під час визвольного руху, проголошення важливих історичних актів та ін.).

- Портрети видатних особистостей, таких як політичні діячі, полководці, відомі письменники, музиканти, живописці, краєзнавці, науковці, мандрівники та ін. Знання таких особистостей важливе для географії не лише завдяки їх вкладу в розвиток країни, а й тому, що на їх честь мають назву міста, вулиці та інші об'єкти.

- Зображення національних та етнічних особливостей населення, тобто його одягу, побуту, звичаїв і традицій.

- Зображення населених пунктів. При цьому на марках може бути не лише зображення найбільш відомих архітектурних об'єктів, вулиць, площ населених пунктів, але й зроблено акцент на функції, що виконує це місто або селище. Наприклад, серія марок «Регіони і адміністративні центри України».

- Зображення господарської діяльності. Тут можна визначити як безпосередню професійну діяльність людини, так і зображення промислових, сільськогосподарських, інфраструктурних об'єктів.

Найважливіший для шкільної географії поділ поштових марок - це поділ за місцем у певному навчальному курсі. Тобто розподіл марок в певному географічному курсі відбувається згідно з навчальною програмою за розділами, темами програми та темами окремих уроків. Саме таке розрізнення дозволить швидко знайти потрібні марки і сприятиме їх

систематичному застосуванню.

Застосування поштових марок на уроках географії повинно сприяти досягненню певних дидактичних цілей, саме за ними прийнято ділити завдання для учнів на контрольні, навчальні, тренувальні, узагальнюючі. Для всіх цих типів завдань можна застосовувати марки.

На підставі наявного каталогу марок і визначених типів завдань необхідно розробити певні завдання із застосуванням марок, що будуть застосовуватися на уроках. Ці завдання можна поділити на окремі види за провідними видами діяльності учнів. Такими завданнями на уроках географії можуть бути наступні:

- Картографічні завдання, що передбачають широкий спектр картографічних вправ на підставі змісту марок, наприклад, пошук на карті місця, що зображено на марці, визначення його координат, визначення його місцевого часу, складання різноманітних географічно-філателістичних карт та ін.

- Інформаційно-пошукові, які передбачають пошук різноманітної географічної інформації про об'єкти, що зображено на марках за допомогою підручників, довідників та додаткової літератури

- Аналітичні завдання, передбачають проведення географічного аналізу зображення на марках із визначенням географічного змісту зображення, виявленням причинно-наслідкових зв'язків і ін.

- Описові завдання, передбачають складання географічної характеристики зображення на марці. Як різновид цього виду завдань можна назвати складання порівняльної характеристики двох або кількох марок.

- Проектні завдання, передбачають виконання різноманітних творчих проектів із застосуванням марок, наприклад філателістична характеристика певного регіону або своєї місцевості. Як правило, такі завдання виконуються учням у якості домашніх завдань.

Заключним етапом підготовки до уроку є розробка плану-конспекту, в якому зазначені обрані завдання із застосуванням поштових марок.

Рис.

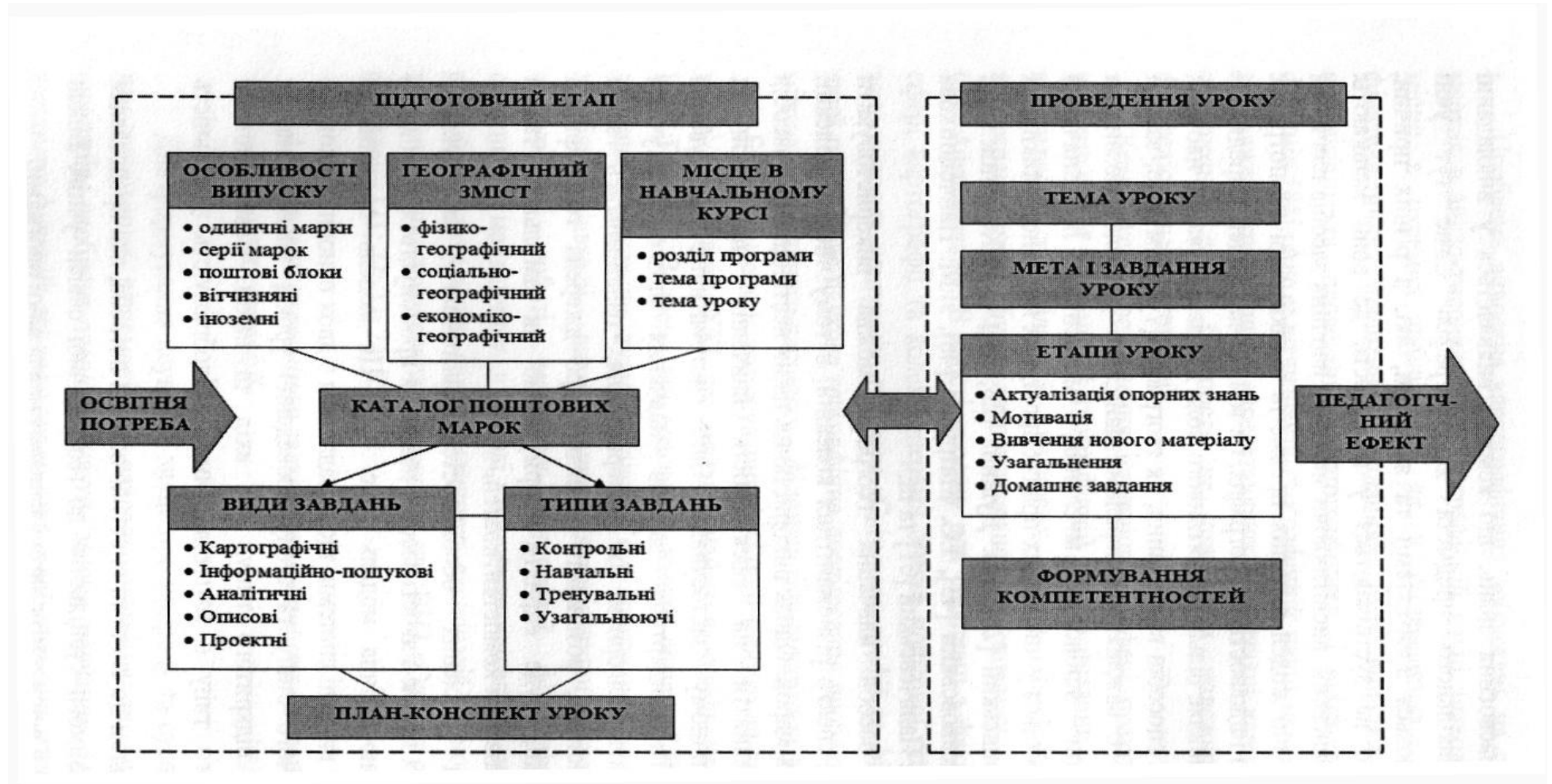

Рис.2.1. Структурно-логічна модель системного застосування поштових марок на уроках географії (за Байтеряковим О.З.)

Другим блоком моделі системного застосування поштових марок на уроках географії є етап проведення уроку. Залежно від теми уроку вчитель визначає його мету і завдання, які зазначені в плані-конспекті. Їх досягнення може передбачати застосування завдань із використанням марок на певних етапах уроку.

Завдання на підставі використання марок можуть застосовуватись практично на всіх етапах уроку. Так, під час перевірки домашнього завдання можна використовувати різноманітні контрольні завдання з марками. Такі завдання можна оформити у вигляді карток і запропонувати учням для самостійного виконання. Наприклад, за запропонованими марками визначити зображені на них географічні об'єкти, визначити природну зону, знайти зображені об'єкти на карті, визначити їх координати, їх місцевий час, відстань між ними і т.д. При цьому марки можуть використовуватись як для ілюстрації запитання, так і як відповідь.

На етапі мотивації поштові марки можуть використовуватись як доповнення до розповіді вчителя як підтвердження важливості теми, що вивчається.

Під час вивчення та узагальнення нового матеріалу можна застосовувати різноманітні завдання із поштовими марками, які будуть сприяти розумінню та запам'ятовуванню питань, що вивчаються. До таких завдань можна віднести, наприклад, послідовне (за кроками вивчення) складання тематичної географічно-філателістичної карти, аналіз географічного змісту марок, складання порівняльної характеристики змісту кількох марок, визначення за марками характерних ознак місцевості, що вивчається та ін.

Як домашнього завдання також можуть пропонуватись завдання на підставі використання марок у вигляді проєктів.

Застосування поштових марок на уроках географії сприятиме формуванню в учнів певних компетентностей тому, що навчальні завдання

на підставі їх використання можуть розширити уявлення про джерела географічної інформації, зробити завдання більш цікавими, виявити практичну спрямованість навчання.

Таким чином, запропонована модель дозволяє уявити загальну структуру і зміст окремих етапів застосування поштових марок на уроках географії.

Висновки до 2 розділу

Розглянута модель системного застосування поштових марок у навчальному процесі на уроках географії. Досліджено важливі аспекти інтеграції поштових марок у вивчення географічних тем, а також розглянуті конкретні приклади їхнього застосування для досягнення навчальних цілей.

Виявлено, що системне використання поштових марок дозволяє створити цікаве та пізнавальне навчальне середовище, сприяючи визначенню зв'язків між географічними концепціями та реальним світом через вивчення марок різних країн та регіонів.

Особливу увагу приділено розробці методології впровадження поштових марок у планування уроків географії. Відзначено, що це може бути ефективним інструментом для стимулювання інтересу учнів, розвитку їхнього аналітичного мислення та формування глибокого розуміння географічних явищ.

Зазначено, що модель системного застосування поштових марок на уроках географії може бути використана в різних навчальних контекстах, враховуючи особливості педагогічних завдань та потреб учнів. Такий підхід сприяє розвитку творчих та пізнавальних здібностей учнів, сприяє формуванню у них географічної обізнаності та культурного розмаїття.

Розділ III ЗАСТОСУВАННЯ ПОШТОВИХ МАРОК НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Методичні особливості застосування поштових марок на уроках географії в 8 класі

Асортимент поштових марок України, їх зміст і привабливий вигляд дозволяють застосовувати їх як засіб навчання під час вивчення курсу «Україна у світі: природа, населення». Таке застосування сприятиме формуванню в учнів ключових компетентностей, підвищенню зацікавленості в предметі, урізноманітненню форм навчальної роботи. Слід зауважити, що для підвищення ефективності навчального процесу важливим моментом є систематичність застосування поштових марок. Саме це допоможе учням усвідомити різноманітність джерел географічної інформації та їх значення для формування географічних вмінь і навиків.

Як зазначалось раніше, тематичне розмаїття поштових марок України дозволяє використовувати їх під час вивчення переважної більшості тем навчальної програми з географії 8 класу. Слід мати на увазі, що залучення марок в якості засобів навчання не повинно бути самоціллю, навпаки вони мають органічно втілюватись в загальну концепцію навчальної роботи з географії. Марки повинні стати джерелом додаткової або довідкової інформації для учнів, підґрунтям для виконання різноманітних практичних завдань, засобом для виховання любові до рідної природи, країни, почуття національної гідності. Тому постає питання про методику ефективного застосування марок на уроках і під час самостійної роботи учнів.

Головним правилом використання марок на уроках географії є їхній застосунок для виконання певних географічних завдань. Такі завдання можуть бути спрямовані на інформаційно-пошукову діяльність учнів, розвиток аналітичного і логічного мислення, формування вмінь складання описів і характеристик, формування картографічної культури, а також виконання різноманітних творчих проєктів.

Інформаційно-пошукові завдання спрямовані на отримання нових

знань і розвиток вмінь учнів з самостійного використання додаткових інформаційних джерел у вигляді довідників, посібників, інтернет-ресурсів. Такі завдання можна застосовувати на уроці під час вивчення нового матеріалу або його узагальнення, а також в якості домашнього завдання. Сутність завдань із використанням поштових марок полягає у тому, що учням пропонуються певні поштові марки за темою, що вивчається з метою ознайомлення і пошуком інформації про зображені об'єкти. Наприклад, під час вивчення теми «Національний склад населення України» можна роздати учням марки з серії «Національний одяг України» або «Національні головні убори» або «Українська хата» і запропонувати знайти інформацію про зображені етнічні особливості та зробити невеличку презентацію для всього класу.

Аналітичні завдання сприяють розвитку в учнів відповідного мислення, спостережливості, допомагають структурувати інформацію. Сутність таких завдань із застосуванням поштових марок полягає в проведенні географічного аналізу змісту їх зображення. Для здійснення аналізу учні повинні чітко уявляти його алгоритм, який пропонується вчителем. Зміст і структура алгоритму залежить від теми уроку та особливостей зображення на марці. Наведемо загальний план аналізу зображення. Зрозуміло, що не всі пункти даного плану можна застосувати до кожної марки в наслідок їх малих розмірів і певної умовності зображення. Тому з плану необхідно обрати пункти, що найбільш яскраво висвітлюють географічний зміст марки. Пропонується наступний план:

- визначення особливостей рельєфу місцевості, що зображено. Характеризується загальні риси рельєфу (рівнинний, слабо-, середньо- або сильно пересічений, гірський і т.д.), визначаються окремі форми рельєфу (яри, балки, лощини, пагорби, долини і ін.), надається їхня стисла характеристика.

- геологічна будова місцевості, визначається за можливістю у разі зображення урвищ, виходів гірських порід і т.п.);

- метеорологічні особливості зображення (сезон року, частина доби, тип погоди);
- гідрологічні особливості місцевості, що зображено (види гідрологічних об'єктів, розмір об'єктів, характер берегів, напрям течії, наявність гідрологічних або інших господарських споруд, наявність ознак господарського або побутового використання і т.д.);
- ґрунтовий покрив, частіше безпосереднє на марках не зображується, за виключенням окремих випадків, наприклад, зображення рілля, але за характером типової рослинності з певною долею імовірності його можна визначити, тобто застосовуючи на практиці географічні знання;
- рослинність (тип рослинності, видовий склад, стан рослинності, антропогенна зміна і використання рослинності та ін.);
- тваринний світ (у разі наявності на марці зображення його представників);
- антропогенні компоненти ландшафту (будівлі, споруди, шляхи);
- види господарської діяльності людини;
- географічне положення місцевості, що зображено на марці.

Безпосередньо з аналітичними завданнями пов'язані завдання на встановлення логічних зв'язків між компонентами зображення, що допоможе відповісти на головне питання географії, яке стисло формулюється - «чому». Тобто не тільки що і де розташовано, але й чому воно там розташовано, що є причиною такого розташування, які це викликає наслідки. Такі завдання можна виконувати за допомогою серії запитань, що формулюються на підставі даних проведеного географічного аналізу змісту поштових марок. Головною особливістю таких запитань буде пропозиція пояснити чому, наприклад, в місцевості, що зображується, спостерігається тій чи інший об'єкт, чому він має такі властивості тощо. Таким чином, за допомогою аналізу виявляються географічні факти, а за допомогою додаткових запитань встановлюються причинно-наслідкові зв'язки між окремими компонентами середовища.

На підставі географічного аналізу змісту зображення на поштових марках можна застосовувати завдання зі складання різноманітних описів і характеристик. Такі завдання дозволяють отримати цілісне, чітко структуроване уявлення про об'єкт, а також сприятиме формуванню в учнів окрім компетентностей у природничих науках ще й компетентності, пов'язаної зі спілкуванням державною мовою. В учнів розвиваються вміння послідовно викладати географічну інформацію, формулювати власні думки, робити висновки. Наприклад, за запропонованими марками скласти опис національного костюму, помешкання або скласти порівняльну характеристику національного помешкання або одягу різних регіонів України.

Одним з найважливіших завдань навчання географії є формування картографічної культури в учнів. Виконання картографічних завдань із застосуванням поштових марок дозволить урізноманітнити види діяльності та сприятиме підвищенню їх цікавості і інформативності. Найпростішим прикладом таких завдань буде пошук зображеного на марці об'єкта на карті, визначення його координат. Додатковими завданнями може бути проведення різноманітних розрахунків, пов'язаних із даними об'єктами за допомогою карти. Наприклад, визначення місцевого часу, відстані між об'єктами, різниці в кліматичних показниках тощо.

Найбільш інформативним картографічним завданням можна вважати складання тематичних географічно-філателістичних карт. Для виконання таких завдань на контурну карту у відповідних місцях наклеюються поштові марки (або їх копії) певної тематики. Учні не тільки уявляють розташування об'єктів, але й отримують стислу інформацію про них і завдяки яскравому зображенню запам'ятовують їх вигляд. Така карта відрізняється значно більшою привабливістю і цікавістю.

Розмаїття поштових марок України дозволяє скласти географічно-філателістичні карти до більшості тем навчальної програми з географії у 8 класі. Визначмо приклади можливих карт:

- Адміністративно-територіальний устрій України
- Мінералогічна карта України
- Гідрографічна карта України
- Рослинність України
- Тваринний світ України
- Природно-заповідний фонд України
- Національний склад населення України
- Національний одяг України
- Українська хата (відмінності житлового помешкання в регіонах України)
- Визначні місця України
- Географія своєї місцевості

Широкі можливості для застосування поштових марок відкриває проектна діяльність в навчанні географії. Проектні завдання можуть передбачати пошук марок, що висвітлюють певне географічне питання, пошук додаткової інформації про об'єкти, що зображено на марках, виконання різноманітних географічно-філателістичних карт з певної тематиці та описів до них. На відміну від аналогічних завдань, що розглядалися вище, проектні завдання передбачають більш детальний розгляд питань, відповідно більший обсяг інформації і витрачений час, тому вони виконуються учнями в позаурочний час. Форма представлення проекту залежить від завдань, це може бути презентація, есе, тематичний альбом, таблиці з марками і характеристиками тощо.

Як приклад проектних завдань в курсі географії 8 класу можна запропонувати складання географічно-філателістичної характеристики свого адміністративного регіону (розділ 5 навчальної програми). Для виконання завдання варто запропонувати учням знайти поштові марки, що відображають відомості про свою область або місто і скласти на підставі їх аналізу комплексну характеристику своєї місцевості. Марки слугуватимуть не тільки джерелом інформації, але і яскравою ілюстрацією. Таке завдання

відрізняється значним обсягом, в той же час воно допоможе підвищити інтерес учнів до теми, висвітлити найбільш відомі об'єкти, визначити відомості, що ще не знайшли свого відображення в філателії.

Таким чином, різноманітність завдань із використанням поштових марок дозволяє застосовувати їх під час вивчення більшості тем в курсі «Україна у світі: природа, населення». Методика роботи з ними достатньо проста і зрозуміла учням. Головна методична особливість їх застосування полягає в тому, що марки мають використовуватись не як прості ілюстрації матеріалу, що вивчається, а бути джерелом для виконання різноманітних практичних завдань, які сприятиме розумінню та засвоєнню теми і формуванню ключових компетентностей в учнів.

3.2. Методика застосування поштових марок для вивчення теми «Адміністративно-територіальний устрій України»

Тема «Адміністративно-територіальний устрій України» відноситься до другого розділу «Географічний простір України» навчальної програми з географії 8 класу. Тема передбачає оволодіння знаннями про розташування областей України як основних одиниць адміністративно-територіального устрою країни, формування вмінь показувати їх на карті та оцінювати їх географічне положення. Незважаючи на те, що тема присвячена вивченню своєї країни, саме вона викликає певні труднощі в учнів, за свідченнями вчителів. Труднощі викликані тим, що засвоєння теми потребує вивчення значного обсягу номенклатури і вільного орієнтування за відповідною картою.

Значення теми «Адміністративно-територіальний устрій України» підвищується також тим, що за навчальною програмою не передбачено окремого вивчення адміністративних регіонів України. Тому бажано щоб учні не тільки знали назви адміністративних областей та уявляли їх розташування, але й мали хоча б загальне уявлення про кожен з них.

Для кращого і більш цікавого засвоєння цієї теми можна запропонувати застосування поштових марок. Для цього зручно скористатись двома серіями марок України, а саме серією марок «Регіони і адміністративні центри України» і серією поштових блоків «Краса і велич України».

Серію поштових марок «Регіони і адміністративні центри України» було розпочато в 2000 р., кожна марка з неї відображає певну адміністративну область України та її адміністративний центр, а також міста Київ і Севастополь. Відповідно серія складається з 27 марок. Їх виконано в єдиному стилі - в центрі марки зображення карти України із зазначеним на неї місцем області, над нею розташований герб області, ліворуч та праворуч від карти - об'єкти, які можна вважати брендами області. Таким чином, марки мають не тільки естетичну, але й інформаційну цінність.

Серію блоків "Краса і велич України" було започатковано Укрпоштою у 2013 році. Ці філателістичні твори мистецтва включають поштові блоки та художні поштові марки, які ілюструють області України. У кожному випуску чітко відображено, що кожен регіон нашої країни є унікальним у своєму роді та славиться власними визначними архітектурними пам'ятками, археологічними знахідками, міськими панорамами, природою, традиціями та відомими на весь світ підприємствами, іншими визначними особливостями. До всіх випусків також були надруковані художні поштові марки і конверти [40].

Зрозуміло, що найкращим способом для усвідомлення розташування областей є позначення їх на контурній карті. Але щоб зробити це завдання більш цікавим і інформативним, можна запропонувати учням скласти географічно-філателістичну карту адміністративно-територіального устрою України. Для цього на контурній карті слід не лише підписати назви областей та їх центрів, але й наклеїти відповідні марки з серії «Регіони і адміністративні центри України». Враховуючи розміри марок слід мати на увазі, що наклеювати марки або їх повноцінні копії треба на контурну карту формату А-3, а зменшені копії можна й на форматі А-4 (рис 4.2). Складання

такої карти сприятиме кращому запам'ятовуванню і усвідомленню особливостей окремих областей, також вона має привабливий вигляд, що теж привертає увагу учнів.

Для формування загального уявлення про кожну область можна запропонувати учням завдання інформаційно-пошукового характеру, а саме складання на підставі відповідних марок стислої характеристики області. Таку характеристику доцільно скласти за наступним планом:

- Назва області
- Адміністративний центр області
- Географічне положення області
- Зображені на марці об'єкти області
- Стислі відомості про зображені об'єкти

Географічно-філателістична характеристика адміністративних областей України

Область	Загальні відомості
Вінницька область	 <p><i>Адміністративний центр - Вінниця</i> <i>Географічне положення - розташована на правобережжі Дніпра в межах Подільської височини. На заході межує з Чернівецькою та Хмельницькою, на півночі з Житомирською, на сході з Київською, Кіровоградською та Черкаською, на півдні з Одеською областями України та з Республікою Молдова.</i></p>

Зображені на марці об'єкти: зліва - пам'ятник М. Коцюбинському, на загальному плані -р. Південний Буг і міст. *Відомості про зображені об'єкти:* М. Коцюбинський - український письменник, громадський діяч, народився у Вінниці. Р. Південний Буг - річка на південному заході України. Бере початок на Поділлі і впадає до Бузького лиману Чорного моря. Найбільша річка, яка тече винятково територією України.

Дніпропетровськ
а область

На передньому плані - запуск ракетноносія, на другому плані - Новий міст через Дніпро в Дніпрі. *Відомості про зображені об'єкти:* Р. Дніпро - найбільша річка України, впадає до Чорного моря. Новий (або Центральний) міст - автомобільний міст, що зв'язує центр міста з лівобережною частиною. Відкритий в 1966 р. Його довжина становить 1478 м, ширина 21 м. Він є одним з найдовших в Україні. В місті Дніпро розташований «Південний машинобудівний завод» — провідне українське підприємство із виробництва ракетно-космічної техніки та технологій оборонного,

	наукового та господарського призначення. Виробляє найекологічніші ракети-носії у світі.

Більш інформативною і привабливою буде характерне тика, складена на підставі одночасного застосування марок з серії «Регіони і адміністративні центри України» і серії поштових блоків «Краса і велич України». Наведемо приклад такої характеристики (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Географічно-філателістична характеристика адміністративних областей України

Місто	Загальні відомості
<p><i>Адміністративний центр - Чернівці</i></p>	<div data-bbox="630 927 1476 1406" data-label="Image"> </div> <p><i>Географічне положення</i> - розташована у південно-західній частині України, межує з Румунією на півдні та Молдовою на південному сході. На заході та північному заході — з Івано-Франківською, на півночі — із Тернопільською і Хмельницькою, а на сході з Вінницькою областями. Це найменша за площею область України.</p> <p><i>Зображені на марці об'єкти:</i> Буковинський ландшафт, Хотинська фортеця, писанки.</p>

Відомості про зображені об'єкти:

Хотинська фортеця — фортеця XIII—XVIII століть у місті Хотині на Дністрі. Сьогодні «Хотинська фортеця» є Державним історико-архітектурним заповідником. Одне з семи чудес України.

Зображені на марці об'єкти: Хотинська фортеця, Фестиваль Маланок в Чернівцях, печера Попелюшка, Успенський собор в с.Біла Криниця.

Відомості про зображені об'єкти: Фестиваль Маланок в Чернівцях започаткований в 2011 р. Основна ідея Фестивалю - презентація Чернівецької області як краю різнобарвного в етнічному відношенні, регіону в якому збережені традиції народних свят, зокрема традиції маланок. Маланка або Щедрий вечір — українське народне і церковне свято, вечір напередодні «старого» Нового року або святого Василя Великого (14 січня); новорічний обряд з традиційним переодяганням у тварин і фольклорних персонажів. У XXI-сторіччі святкування Маланки, в автентичному вигляді,

збереглося переважно у селах Галичини та Буковини. Фестиваль Маланок в Чернівцях - це унікальне дійство, на якому представлена українська, бессарабська, гуцульська, молдавська, румунська маланка, традиції яких збережені на Буковині. Під час святкової, карнавальної ходи учасників Фестивалю вулицями м. Чернівці, глядачі можуть побачити і відчутти колоритність, різнобарвність, унікальність колективів.

Печера Попелюшка - гіпсова печера на території Чернівецької області. Довжина ходів близько 90 км і складається з кількох рівнів. За площею вона посідає третє місце серед гіпсових печер і восьме серед найбільших печер у світі. Печера багата внутрішнім оздобленням, якому немає аналогів у Європі. Привертає туристів з багатьох країн світу. Відвідування печери можливо малими групами у супроводі досвідчених гідів-спелеологів. Печера «Попелюшка» розглядалась як претендент в конкурсі «Сім природних чудес України».

Успенський собор в с. Біла Криниця — колишній головний храм Білокриницької старообрядницької митрополії, побудований в селі Біла Криниця в 1908 р. Споруда Собору своєю оригінальністю і красою перекликається з рисами собору Василя Блаженного в Москві. Унікальна пам'ятка національного значення Успенський собор старообрядців спільнотою старообрядців вважаються святинею світового масштабу

Застосовувати поштові марки під час вивчення даної теми можна на етапах формування нових знань або узагальнення, а також для перевірки рівня її засвоєння на наступному уроці, наприклад, запропонувати учням розкласти марки на контурній карті у відповідності з розташуванням областей.

Таким чином, застосування поштових марок під час вивчення теми «Адміністративно-територіальний устрій України» дозволяє запропонувати учням такі види взаємопов'язаних завдань, як складання географічно-філателістичної карти, інформаційно-пошукові та описові. Їх можна задіяти як під час уроку так й в якості домашнього завдання або міні-проекту. Завдяки виконанню таких завдань підвищиться пізнавальний інтерес учнів, урізноманітніться навчальна діяльність, з'являться умови для виховання гордості за свою країну.

3.3.Методика застосування поштових марок для вивчення теми «Природно-заповідний фонд України»

Тема «Природно-заповідний фонд України» є складовою теми 8 «Природокористування». Ця тема вивчається наприкінці розділу 3 «Природні умови і ресурси України». Тобто вона спирається на раніше отримані знання з інших тем розділу про окремі компоненти природи України та їх поєднання при формуванні ландшафтів і водночас узагальнює їх. До цієї теми навчальною програмою передбачена практична робота «Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України».

Значення теми «Природно-заповідний фонд України» пояснюється необхідністю збереження природи і формування національної екологічної мережі, як складової європейської та загальносвітової мережі. Актуальність цього питання підвищується в сучасних умовах значного збільшення антропогенного навантаження на природні комплекси. Тому постає питання створення захищених на законодавчому рівні природних резерватів у всіх типах природно-територіальних комплексів, які можуть поєднуватись між

собою за допомогою екологічних коридорів. Тобто мережа природно-заповідних територій має бути приблизно рівномірно розташована по території країни з окремою концентрацією в регіонах з найбільшим розмаїттям цінних і вразливих природних ландшафтів.

Як свідчить досвід вчителів географії, вивчення цієї теми викликає в учнів певні утруднення через порівняно велику кількість нової номенклатури, етимологія якої для них малозрозуміла. Позначення природно-заповідних територій на контурній карті під час практичної роботи частіше виконується механічно і не сприяє їх запам'ятовуванню. Також виникають утруднення з запам'ятовуванням основних природних компонентів у складі даних територій.

Як засоби навчання при вивченні теми «Природно-заповідний фонд України» зручно використовувати серію поштових блоків України «Заповідники і національні парки України», що друкується з 1998 р. Подані блоки відрізняються інформативністю, привабливим виглядом, яскравими кольорами. На них розміщуються декілька марок, що зображують типових представників тваринного світу і рослинності. На полі блоку зображено типовий ландшафт території, він слугує фоном до марок, які органічно з ним поєднуються. Таким чином можна швидко уявити характерні риси природи зображеної місцевості. Однак на блоках відсутня інформація про розташування зображених об'єктів на території країни. Було б доцільно подати такі відомості у вигляді невеликої карти з відповідним позначенням. До серії входять наступні поштові блоки:

- 1998 100 років заповіднику "Асканія-Нова"
- 2000 Карпатський Національний Природний Парк
- 2002 Чорноморський Біосферний Заповідник
- 2003 Яворівський Національний Природний Парк
- 2004 Дунайський Біосферний Заповідник
- 2005 Карадазький Природний Заповідник
- 2006 Шацький Національний Природний Заповідник

- 2008 Кримський Природний Заповідник
- 2009 Природний Заповідник «Горгани»
- 2010 Національний Природний Парк "Святі Гори"

Крім поданих блоків, для вивчення теми можна використовувати окремі марки, наприклад, такі як «Національний природний парк «Синевир» (1999 р.), «Міжнародний біосферний заповідник «Східні Карпати» (Спільний українсько-польський випуск 1999 р.), «Поліський природний заповідник», «Зоогеографічний фонд України» (1999 р.), «Асканія-Нова» (2011 р).

Рис.3.3.1 1998р. 100 років заповіднику "Асканія-Нова"

Для підвищення ефективності вивчення цієї теми доцільно відмовитись від пасивного повідомлення учням готових знань, а спрямувати їхню увагу на виконання цікавих практичних завдань, що сприятиме не тільки кращому засвоєнню матеріалу, але й формуванню провідних компетентностей. Для виконання таких завдань можна застосовувати поштові марки як мотивацію для пошуку відповідних даних, як джерела додаткової інформації, як засіб узагальнення матеріалу. Тобто за їх допомогою доцільно виконувати картографічні, пошукові та аналітичні завдання.

Рис. 3.3.2. 2000 Карпатський Національний Природний Парк

Рис.3.3.3. 2002 Чорноморський Біосферний Заповідник

Рис. 3.3.4. 2003 Яворівський Національний Природний Парк

Рис.3.3.5. 2004 Дунайський Біосферний Заповідник

Рис.3.3.6 2005 Карадазький Природний Заповідник

Рис.3.3.7. 2006 Шацький Національний Природний Заповідник

Рис.3.3.8 2008 Кримський Природний Заповідник

Рис.3.3.9 2009 Природний Заповідник «Горгани»

Рис. 3.3.10 2010 Національний Природний Парк "Святі Гори"

Першим завданням учням можна запропонувати роботу з контурною картою, але не просто позначення об'єктів природно-заповідного фонду, а складання географічно-філателістичної карти. Це сприятиме підвищенню цікавості завдання та інформативності карти. Для виконання завдання учням знадобляться контурні карти України й зменшені копії поштових марок і блоків відповідної серії. Марки і блоки можна наклеювати або безпосередньо на поле карти біля місць розташування об'єктів або, зважаючи на достатньо великий розмір блоків, на поля карти та за допомогою стрілок вказувати відповідні місця на поле карти.

Наступне завдання доцільно присвятити складанню короткої характеристики окремих об'єктів природно-заповідного фонду. Для цього слід роздати учням роздруковані копії марок і блоків та запропонувати на підставі їх зображень і довідників скласти характеристику відповідного об'єкту. Для кращого усвідомлення даних характеристика повинна бути чітко

структурованою за змістом і привабливою на вигляд. Її доцільно зробити у вигляді таблиці, де у перших строках розташовується назва об'єкту і вклеюється відповідна марка, нижче наводиться його стисла характеристика за планом:

- Географічне положення;
- Рік створення;
- Мета створення;
- Природні умови;
- Рослинний світ;
- Тваринний світ.

Характеристика природного заповідника Горгани

Рис.3.3.11 2009 Природний Заповідник «Горгани»

Третє завдання може бути спрямоване на встановлення причинно-наслідкових зв'язків у формуванні природи території. Це сприятиме формуванню логічного мислення учнів та вмінню застосовувати набуті знання. Це завдання можна побудувати у вигляді серії питань, відповіді на які можуть бути усними або письмовими. Головне, щоб ці питання

базувались на попередніх знаннях учнів і потребували обов'язкового виявлення взаємозв'язків між окремими природними компонентами, що допоможе уявити природно-територіальний комплекс місцевості як природну динамічну систему.

Розглянемо приклади таких питань стосовно природного заповідника Горгани.

- *Що таке реліктові рослини?* Рослини, що входять до складу рослинного покриву даної території як пережитки флори минулих геологічних епох, і які знаходяться в деякій невідповідності з сучасними умовами існування.

- *Як ви вважаєте, чому саме в Горганах могла зберегтись реліктова сосна кедрова європейська?* Відмінні природні умови, представлені крутими каменистими схилами. Важкодоступність території перешкоджала її знищенню людиною.

- *Що може загрожувати збереженню реліктової сосни, чому для її охорони потрібен статус заповідника?* Заповідник потрібний для перешкоджання самовільного вирубування рідкісних рослин, обмежування масового доступу туристів.

- *Проаналізуйте зображення ландшафту на поштовому блоці, які риси рельєфу місцевості можна виявити?* На блоці зображено гори з каменистими, досить стрімкими схилами, гострими гребенями і вершинами.

- *Чим відрізняється рельєф Горган, що зображено на поштовому блоці від іншої частини Українських Карпат?* Більша частина Українських Карпат представлена хребтами практично цілком вкритими рослинністю з круглястими вершинами.

- *Які особливості рослинності (види рослин, угрупування, розташування) можна виявити на поштовому блоці?* На схилах гір та у долинах зображено хвойні ліса, що суцільним шаром вкривають нижню частину гірської країни. Крупним планом вигляду яких підвищується завдяки яскравим квітам, в даному випадку арніки гірської. Третє рослинне

угруповання можна побачити на кам'янистих схилах у вигляді зеленкуватого та жовтуватого килима безпосередньо на скельній поверхні. Його утворюють мохи та лишайники альпійського поясу.

- Пригадайте до якої висоти і чому в Карпатах підіймається пояс лісової рослинності? Верхня межа лісової рослинності в Карпатах знаходиться на висоті 1500-1600 м. Вище вона не підіймається у зв'язку з тим, що гребені карпатських масивів, підняті вище 1600 м, характеризуються холодним, надмірно вологим кліматом. Деревній рослинності не вистачає тут тепла. Вона замінюється менш вибагливими формаціями високогірних чагарників, луків, мохів і лишайників.

- Пригадайте на якій висоті в Карпатах розташовано пояс субальпійських луків? На висоті 1600-1800 м.

- Пригадайте на якій висоті в Карпатах розташовано альпійський пояс? На висоті 1800-2000 м.

- Визначте на поштовому блоці приблизну висоту зображених ландшафтів.

- Чому на території заповідника розповсюджені бурі лісові ґрунти? Значна частина території вкрита широколистяними лісами під яким утворюються саме бурі лісові ґрунти.

- Чому більша частина заповідника (84 %) зайнята природними лісами? Природні умови - кількість тепла і значна кількість опадів (середньорічна температура від +5 до 0 °С, річна кількість опадів від 900 до 1400 мм) сприяють росту деревинної рослинності, важкодоступна місцевість та її непридатність для сільськогосподарського використання, а також в наш час надання території статусу заповідника забезпечили їх збереження.

- Як ви вважаєте, чому на поштовому блоці, присвяченому заповіднику, крім реліктової сосни зображено глухаря і kota лісового? Тому що ці тварини мають обмежену розповсюдженість в Україні, але зустрічаються в Горганах.

- Яке враження справляє вигляд ландшафтів заповідника на

поштовому блоці? Виникає почуття поваги до цієї суворої природи. Її важкодоступність підкреслюється темно-блакитним забарвленням зображених гір.

Подібні завдання можна використовувати й для інших заповідників і національних парків. Розглянемо складання характеристики для національних парків на прикладах. При цьому необхідно зробити акцент на відмінах між заповідниками і національними парками.

Національний парк «Святі гори»

Рис. 3.3.12 2010 Національний Природний Парк "Святі Гори"

До складеної учнями характеристики доцільно підготувати комплекс запитань для встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Наведемо приклади таких питань стосовно національного природного парку «Святі гори»:

- Як ви вважаєте, чому саме в районі Святогір'я могла зберегтись реліктова сосна крейдяна? Унікальні природні умови з крейдяним

підґрунтям, непридатність території для сільськогосподарського використання через круті схили.

- *Чим національний парк відрізняється від заповідника?* Заповідники створюються виключно для збереження природних комплексів. На відміну від них, національні парки передбачають як охорону природи, так і раціональне рекреаційне використання. Для цього їх територію поділено на функціональні зони з різним статусом охорони, а саме визначають заповідну зону з суворим охоронним режимом, зону регульованої рекреації, відвідування якої дозволяється туристам, екскурсантам і відпочивальникам, господарську зону, де здійснюється обмежена господарська діяльність, що не створює шкоди для природного середовища.

Що може загрожувати збереженню реліктової сосни та природних ландшафтів, чому для їх охорони потрібен статус національного парку? Самовільні рубки. Парк відвідує величезна кількість туристів, які залишають купи сміття, розполохують птахів.

Проаналізуйте зображення ландшафту на поштовому блоці, які риси рельєфу місцевості можна виявити? Зображено берег річки, вірогідно саме Сіверського Донця. Далі розташовані крейдянні скелі, про що свідчить білий колір їх урвистої частини. Схили скель круті, вкриті хвойним лісом. Контрастне поєднання зелених, вкритих лісом схилів з білими урвищами створює привабливий вигляд скель.

Як ви вважаєте, чому у заплаві Сіверського Дінця безліч озер і яке вони мають походження? Сіверський Донець відноситься до великих рівнинних рік, що має значну за розмірами заплаву. На рівнинних ріках формуються меандри (круті повороти русла ріки), згодом річка спрямляє русло, а меандр відокремлюється від основного русла і перетворюється на заплавне озеро. *Які особливості рослинності (види рослин, угруповання, розташування) можна виявити на поштовому блоці?* Зображено лісові та лучні рослинні угруповання. З деревинних порід можна побачити дуб і сосну, вірогідно саме крейдянну для збереження якої саме створено національний парк. З

трав'янистих видів можна відзначити такі: зліва - гладіолуси (фіолетові) та півники болотні (жовті), у центрі - сон-трава, праворуч - конвалії (білі), рябчики (сині), чоловічу папороть (зелені), анемоні (білі). *Як ви вважаєте, чому саме ці тварини зображені на поштовому блоці?* Болотна черепаха символізує водний світ парку, пов'язаний з рікою Сіверський Донець. Видра вказує на наявність на території парку рідких тварин, занесених у Червону книгу. Синьошийка підкреслює розмаїття видового складу птахів території. Метелик поліксена також висвітлює як різноманітність комах даної місцевості, так і наявність рідкісних представників. *Яке враження справляє вигляд ландшафтів заповідника на поштовому блоці?* Дивлячись на мальовничу природу національного парку, утворюється життєрадісний настрій, виникає бажання опинитись на цієї лісовій галявині на березі річки, вдихати аромат хвої і свіжих квітів, милуватись білими скельними урвищами на фоні смарагдової зелені лісів. Виникає гордість за країну, яка не тільки володіє, але й зберігає дивовижні природні куточки.

За таким же принципом можна скласти характеристику інших заповідників і національних парків. Враховуючи обсяг інформації для виконання даних завдань краще застосовувати роботу в групах. Кожна група класу складає характеристику певного об'єкта природно-заповідного фонду (завдання 2). Після виконання представник групи презентує свій об'єкт, а учні класу занотовують характеристику. Третє завдання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків кожного об'єкту виконується всім класом.

3.4. Методика застосування марок для вивчення розділу «природа й населення свого адміністративного регіону» на прикладі Чернівецької області

П'ятий розділ навчальної програми з географії 8 класу присвячено вивченню природи й населення свого адміністративного регіону. Цей розділ складається з трьох тем:

Тема **1.** Географічне положення, адміністративно-територіальний

устрій, історія формування і розвитку.

Тема 2. Природа регіону. Особливості природних умов і ресурсів. Природокористування. Об'єкти природно-заповідного фонду.

Тема 3. Населення регіону. Кількість та структура населення. Етнічний склад. Особливості зайнятості населення.

Важливість і цікавість цього розділу пояснюється вивченням місцевості, де безпосередньо мешкають учні. На підставі засвоєних теоретичних знань вони мають зрозуміти не лише основні риси свого краю, але й встановити причинно-наслідкові зв'язки між окремими об'єктами та явищами природного і суспільно-географічного характеру.

Вивчення розділу має спрямовуватись на формування поваги, любові та гордості за свій край, необхідності дбайливого ставлення до рідної природи. Це вимагає висвітлення найбільш яскравих фізико-, історико- і суспільно-географічних особливостей своєї місцевості, що визначають її на національному та міжнародному рівні.

Вивчення свого краю наприкінці курсу сприятиме закріпленню вмій і навиків географічного аналізу, виявлення логічних зв'язків між окремими компонентами середовища, складання різноманітних характеристик, виконання картографічних завдань. Саме виконання цікавих завдань на підставі вивчення свого краю спроможне підвищити пізнавальний інтерес учнів та допоможе формуванню ключових компетентностей.

Однак вивчення свого краю при неправильному методичному підході може навпаки знизити пізнавальну активність учнів через їх відчуття, що вони все це вже знають. Тому головне завдання вчителя показати, що навіть при вивченні знайомих об'єктів завжди можна знайти нові цікаві відомості, пояснення, способи відображення відомостей про них. Важливо не тільки підібрати цікаву інформацію, але й продумати цікаві завдання, що сприятиме підвищенню інтересу до теми і формуванню провідних географічних навиків.

Одним із способів підвищення пізнавального інтересу учнів можна вважати застосування навчальних завдань з використанням поштових марок.

Виконуючи такі завдання, учні зможуть скористатись нетрадиційними джерелами інформації, побачити чим відомий їх край в Україні, дізнатись багато нової цікавої інформації.

Прикладом таких завдань може бути створення проекту «Географічно-філателістична характеристика своєї області». Такий проект виконується учнями самостійно в якості додаткового домашнього завдання. Проект може бути оформлений у вигляді альбому, де підібрані поштові марки, що відображають природу, історію, населення і господарство області. Кожна марка повинна мати стислу характеристику зображених об'єктів, де надано не лише їх опис, але й встановлено причинно-наслідкові зв'язки. За необхідністю об'єкти позначаються на карті.

Проект виконується за планом комплексної географічної характеристики і містить наступні пункти:

- 1) назва області, географічне положення області;
- 2) основні бренди області;
- 3) історія розвитку території;
- 4) історико-культурні пам'ятки області;
- 5) природа області;
- 6) природно-заповідні території області;
- 7) населення області;
- 8) відомі особистості області;
- 9) господарство області
- 10) пропозиції щодо сюжетів нових марок для відображення свого краю.

Розглянемо виконання такого проекту на прикладі Чернівецької області.

В якості першої в проекті доцільно використати марку із серії «Регіони і адміністративні центри України». Цю серію, як зазначалось, було розпочато в 2000 р., кожна марка з неї відображає певну адміністративну область України та її адміністративний центр, а також міста Київ і Севастополь.

Відповідно, серія складається з 27 марок. Їх виконано в єдиному стилі - в центрі марки зображення карти України з зазначеним на ній місцем області, над нею розташований герб області, ліворуч та праворуч від карти - об'єкти, які можна вважати брендами області. Таким чином марки мають не тільки естетичну, але й інформаційну цінність

Чернівецька область — адміністративно-територіальна одиниця у складі України. Утворена 7 серпня 1940. Розташована в зх. частині України. Межує на зх. з Івано-Франківською областю, на пн. — з Тернопільською областю та Хмельницькою областю, на сх. — з Вінницькою областю, на пд. — з Румунією та Молдовою. Територія 8,1 тис. км². Це найменша за площею область України.

Герб Чернівецької області 16 грудня 1994 р. Чернівецька обласна рада затвердила герб області. Герб створений на основі наукових досліджень та археологічних розкопок, що проводились на території області в різні роки відомими науковцями краю, з урахуванням особливостей регіонів нашої області, особливостей природи, етнографії та культури. Герб уявляє собою геральдичний щит „іспанської" форми, характерної для західноукраїнських гербів (закруглений знизу квадрат), один раз розтятий, тобто розділений по вертикалі на дві рівні частини. У правій половині щита представлений фрагмент герба обласного центру, міста Чернівців: срібна мурована брама і золотий лавр під нею на червоному полі. У лівій половині щита розміщені три золоті букові горішки на зеленому полі. Плід (насіння) бука символізує ліси Буковини, а також урожай, достаток, щедрість, продовження роду і традицій. Бук для нашої області характерний як, скажімо, для словаків липа чи для канадців клен.

Зверху щит урочисто увінчаний срібним соколом. За його основу взято геральдичне зображення сокола, знайдене при археологічних розкопках в урочищі Замчище Заставнівського району, на правому березі Дністра. Цей сокіл засвідчує, що земля наша - слов'янська, а цей край в XII-XIII ст. був частиною Галицького князівства. Загалом в геральдиці сокіл символізує

красу, хоробрість, розум. Навколо щита золотий (жовтий) вінок з букових гілок, з'єднаних синьо-жовтою стрічкою, що відтворює барви державного прапора України. Автор герба - О.Криворучко - художник-графік, член Національної спілки художників України.

Рис.3.4.1.Герб Чернівецької області (<https://oblrada.cv.ua/passport/>)

Прапор Чернівецької області. Затверджений 20.12.2001р. рішенням сесії Чернівецької обласної ради №172-17/01.

Прапор під девізом "Наш оберіг" має вигляд прямокутного полотнища зі співвідношенням сторін 2:3. З верхнього та нижнього країв йдуть синьо-жовті смужки (ширина синіх - по 1/10 ширини прапора, жовтих - по 1/30 ширини прапора). У центрі полотнища на зеленому фоні білий сокіл (його висота дорівнює 1/2 ширини прапора).

Сокіл є оберегом Буковини, символом краси, хоробрості і розуму. Зелений колір відповідає кольору, що є на щиті герба і символізує зелену Буковину, відродження, пробудження, волю, оновлення, радість; це символ достатку і надій. Синьо-жовті смужки не тільки підкреслюють державну приналежність Чернівецької області, але й уособлюють найбільші річки краю - бурхливого Прута і повноводного Дністра (синій колір), та хлібні лани бессарабських районів нашої області (жовтий колір).

Рис. 3.4.2 Прапор Чернівецької області (<https://oblrada.cv.ua/passport/>)

Автором ескізу прапора є О.Криворучко - художник-графік, член Національної спілки художників України. (<https://oblrada.cv.ua/passport/>)

Бренди області.

На передньому плані марки зображена Україна і герб області, на загальному фоні територія Хотинської фортеці та писанки.

Старовинне місто Хотин посідає помітне місце в середньовічній європейській історії. Засноване східними слов'янами поблизу важливої

переправи на Середньому Дністрі, воно швидко розвивалося і стало одним з важливих оборонних і торговельних пунктів цієї території. Хотинська фортеця у свій час була однією з наймогутніших у Східній Європі, під її стінами не раз сходилися численні армії. Внаслідок свого стратегічного прикордонного розташування твердиня протягом століть перебувала у складі різних держав (Київської Русі, Галицько-Волинського, Молдавського князівств; Османської, Австро-Угорської, Російської імперій), що великою мірою обумовило її архітектурний стиль, який формувався під впливом загальних європейських тенденцій, пов'язаних з розвитком воєнно-оборонного зодчества, але також набув своєрідного етнічного забарвлення.

Рис 3.4.3. Хотинська фортеця

(https://volstamp.in.ua/ua/item/kupit_2002_hmk_hotinskaja_krepost_2_3223-id13581)

Окремо Хотинська фортеця на марках не була зображена, але є її зображення на конвертах.

В 2015 р. вводяться в обіг поштова марка серії «Краса і велич України».

Рис 3.4.4. «Краса і велич України. Чернівецька область.» ( )

Поштовий блок «Краса і велич України. Чернівецька область.» складається з чотирьох марок: «Фетиваль Маланок м. Чернівці», «Печера «Попелюшка» с. Подвірне», «Хотинська фортеця», «Успенський собор, село Біла Криниця».

Історія розвитку території. З історико-географічної точки зору територію Чернівецької можна поділити на 2 частини: 1) західна (більша), яка відноситься до Буковини, — Буковина Північна; 2) східна (менша) — Хотинщина.

У 9—11 ст. на території Чернівецької жили племена тиверців і хорватів. Із кінця 10 — в 11 ст. рівнинна частина сучасної області стала периферією Київської Русі, потім — Галицького князівства, а в 2-й пол. 14 ст. відійшла до Молдавського князівства (яке в 16 ст. стало васалом Османської імперії). 1711—15 Хотин з округою був вилучений з-під влади молдовських господарів, було утворено Хотинське нахіє, яке входило безпосередньо до Осман. імперії. Після російсько-турецької війни 1768—

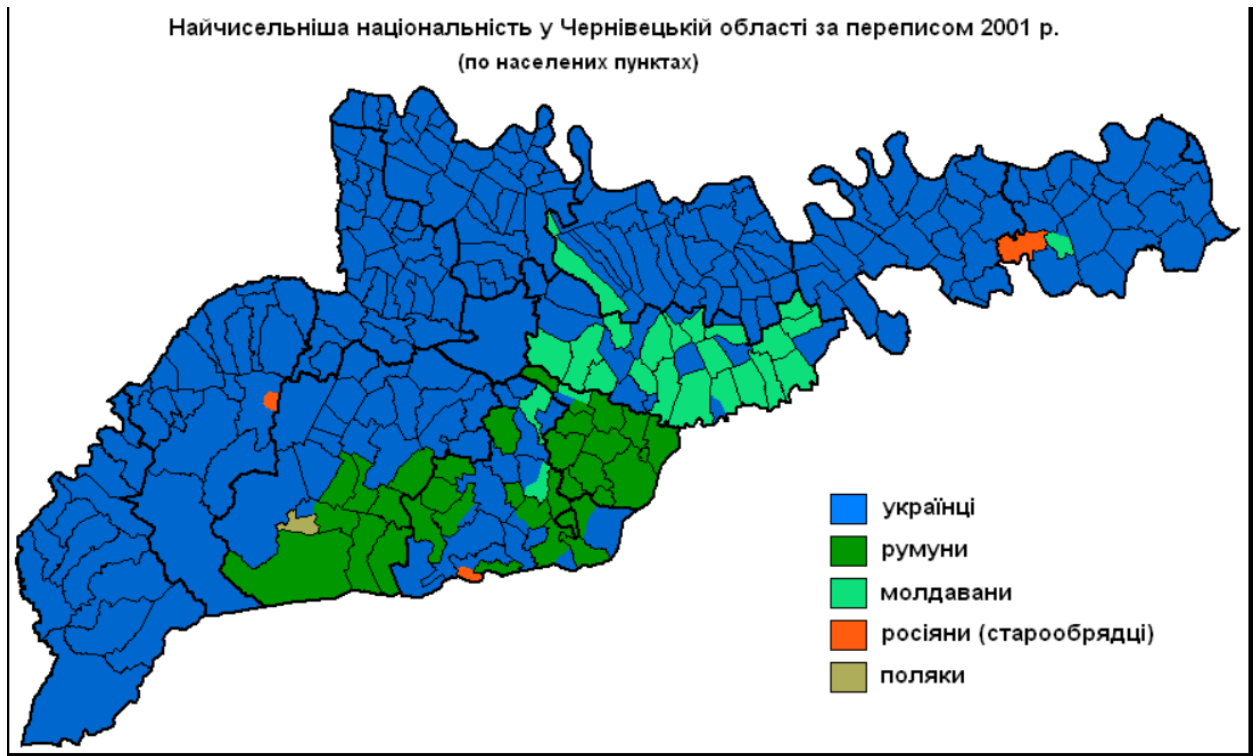
1774 майже вся "буковинська" частина сучасної Чернівецької області (за винятком м. Герца) ввійшла до володінь австрійських Габсбургів (із 1867 — Австро-Угорщина). Після російсько-турецької війни 1806—1812 Хотинщина відійшла до Рос. імперії та була віднесена до Бессарабської обл. (із 1873 — Бессарабська губ.; див. Бессарабія). Із 1918—19 вся територія Чернівецької області перебувала у складі Румунії. 1940 після повернення СРСР Пн. Буковини та Бессарабії було утворено Чернівецьку область у складі УРСР. На початку Великої вітчизняної війни Радянського Союзу 1941—1945 територію Чернівецької області було окуповано Румунією. З весни 1944 знов контролювалася СРСР.

Населення Чернівецької області Станом на 1 лютого 2019 року населення Чернівецької області становило 906 тис. 139 осіб, що становить 1,99% населення України. З початку року природне скорочення населення становило 133 особи, міграційний приріст 109 осіб.

Протягом 2011 року на території області народилося 11 281 немовля, померло 11 192 осіб. Природний приріст населення становив 89 осіб, хоч у попередньому році спостерігалось скорочення населення (-729 осіб). Міграційний приріст склав 898 осіб (+9,9 на 1000), що на 30% більше, ніж у минулому році (+635). Найбільше зростання населення спостерігалось у містах Чернівці (+5,49%), Новодністровськ (+3,47%) та Герца (+3,00%), Сторожинецькому (+2,16%) та Путильському (+0,99%) районах області.

За станом на 1 січня 2010 чисельність населення 904,4 тис. осіб (міське — 41,9 %). Центр — м. Чернівці. В області 11 р-нів, 11 міст. Національний склад населення: українці — 75 %, румуни — 12,5, молдовани — 7,3, росіяни — 4,1 % (на 2001). Статус історичних населених місць мають: міста Чернівці, Вижниця, Герца, Кіцмань, Новоселиця, Сторожинець, Хотин, селища міського типу Глибока, Кельменці, Лужани, Путила.

Станом на 1 жовтня 2012 року міське населення становило 384 тис. 117 осіб, рівень урбанізації — 42,39%.

Рис.3.4.5. Національний склад населення Чернівецької області

Господарство області. Економіко-географічне положення області обумовлюється функціонуванням Чернівецького та Новодністровського промислових вузлів. Гол. галузі промисловості — машинобудівна, лісова, деревообробна. У Чернівецькій області зосереджений значний наук. потенціал. Вищу освіту пропонують Чернівецький національний університет, Буковинський державний Медичний університет, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київ. національного торговельно-економічного університету та інші.

Висновки до 3 розділу III

Вивчені методичні особливості застосування поштових марок на уроках географії в 8 класі вказують на можливість використання цього філателістичного матеріалу для розвитку аналітичних навичок та глибшого розуміння географічних понять серед учнів.

Застосування поштових марок для вивчення теми "Адміністративно-територіальний устрій України" надає можливість визначити важливі аспекти та особливості країни через філателію, сприяючи кращому розумінню структури та організації країни.

Застосування марок для вивчення розділу "Природа й населення свого адміністративного регіону" на прикладі Чернівецької області розкриває можливості використання філателії для конкретизації вивчення рідного краю та залучення учнів до вивчення регіональної географії.

ВИСНОВКИ

Навчальне значення поштових марок для застосування у ролі засобів навчання на уроках географії полягає в їх змісті, що дозволяє використовувати значну частину марок для вивчення фізико-географічних і соціально-економічних питань. Важливою особливістю більшості марок є те, що вони друкуються тематичними серіями, завдяки чому підвищується їх інформативне значення, виникає можливість структурування і систематизації інформації, урізноманітнюються методи застосування.

Тематичне розмаїття поштових марок України дозволяє використовувати їх під час вивчення переважної більшості тем навчальної програми з географії 8 класу. Головним правилом застосування марок на уроках географії є використання їх для виконання певних географічних завдань. Такі завдання можуть бути спрямовані на інформаційно-пошукову діяльність учнів, розвиток аналітичного і логічного мислення, формування вмінь складання описів і характеристик, формування картографічної культури, а також виконання різноманітних творчих проєктів.

Для вивчення теми «Адміністративно-територіальний устрій України» зручно скористатись двома серіями марок України, а саме серією марок «Регіони і адміністративні центри України» і серією поштових блоків «Краса і велич України». На їх підставі доцільно запропонувати учням скласти географічно-філателістичну карту адміністративно-територіального устрою України. Для формування загального уявлення про кожну область можна запропонувати учням завдання інформаційно-пошукового характеру, а саме складання на підставі відповідних марок стислої характеристики області. Таку характеристику доцільно скласти за наступним планом: назва області, адміністративний центр області, географічне положення області, зображені на марці об'єкти області, стислі відомості про зображені об'єкти.

В якості засобів навчання при вивченні теми «Природно-заповідний фонд України» зручно використовувати серію поштових блоків України «Заповідники і національні парки України». Їх застосування дозволяє

запропонувати учням такі види взаємопов'язаних завдань, як складання географічно-філателістичної карти, інформаційно-пошукові та описові, а також завдання, що спрямовано на встановлення причинно-наслідкових зв'язків у формуванні природи території. Це завдання можна побудувати у вигляді серії питань, при цьому щоб вони базувались на попередніх знаннях учнів і потребували обов'язкового виявлення взаємозв'язків між окремими природними компонентами, що допоможе уявити природно-територіальний комплекс місцевості як природну динамічну систему.

Для вивчення теми «Природа й населення свого адміністративного регіону» запропоновано виконання проекту «Географічно-філателістична характеристика своєї області» на прикладі Запорізької області. Проект виконується за планом комплексної географічної характеристики і містить наступні пункти: назва області, географічне положення області; основні бренди області; історія розвитку території; історико-культурні пам'ятки області; природа області; природно-заповідні території області; населення області; відомі особистості області; господарство області; пропозиції щодо сюжетів нових марок для відображення свого краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущак А.І. Міжпредметні зв'язки на уроках географії / А.І. Андрущак // Географія. – Видавнича група Основа-2010- №15-16 (163-164)- с.24-26.
2. Байтеряков О.З. Поштові марки як засоби навчання географії \ Збірник наукових праць.- Мелітополь, 2017 .- с. 11-13
3. Баран Н. Походження українського народу: науково-популярна література . Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.. Рильського, 2002.- 403с.
4. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.: зб.наук. праць Рівн.держ.гум.ун-т. – Рівне, 2003, - Вип 26.-С. 126-128.
5. Гончаренко С.У. Гуманітаризація загальної середньої освіти: проект концепції/ - Київ, 1994. – 34.
6. Гончаренко С.У. Педагогічна сутність гуманітаризації шкільної освіти / С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований // Рід. школа. - 1994. N2 10. - С. 30-33.
7. Гончаренко С.У. Світоглядні функції загальної середньої освіти/ С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований // Педагогіка і психологія. - 1994. - № 1. - С. 44-55.
8. Гончаренко С.У. Гуманітаризація загальної середньої освіти / С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований // Почат. школа. - 1995. - № 3.-С.4-10; №4.-С. 9-13.
9. Гончаренко С.У. Гуманізація освіти як основний критерій розробки засобів реалізації сучасних технологій навчання // 229 Наук. зап. Сер.: Пед. науки / Ін-т засобів навчання АПН України, Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград, 2001. - Вип. 34 : Засоби реалізації сучасних технологій навчання. - С. 3-8.
10. Заповідники України Горгани.- Режим доступу: <https://gorgany-zapovidnyk.in.ua/>

11. Кобернік С.Г. Методика навчання географії у загальноосвітніх навчальних закладах. 2005. – 39.
12. Кравчук П.А. Книга рекордів природи. – Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011.- 336с.
13. Краса і велич України на поштових блоках. Режим доступу: <https://polinfo.gov.ua/16527-krasa-i-velych-ukrainy-ukrposhta-prezentuie-knyhu-z-seriieiu-poshtovykh-marok-za-2013-2021-roky>
14. Навчальна програма з географії для загальноосвітніх навчальних закладів. 2017.
15. Національний природний парк «Святі гори».- Режим доступу: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyy-pryrodnyy-park-sviati-hory/>
16. Паламарчук Л.Б. До питання методики вивчення українського етносу в шкільних курсах географії // Географічна освіта в Україні. К. 1995. С. 31-32.
17. Паламарчук Л.Б. Формування національної свідомості учнів у процесі набуття знань про український етнос (на матеріалах шкільних курсів географії) : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 теорія та історія педагогіки, 13.00.02 теорія та методика навчання географії / Паламарчук Л.Б. ; Київ. міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. Б.Д. Грінченка. К., 1997. 26 с.
18. Паламарчук Л.Б. Використання елементів українознавства на уроках її / Т.І. Рихлик // Географія та основи економіки в школі. 1996. С. 16-17.
19. Паламарчук Л.Б. Українознавство. Посібник для курсистів / С.І. Болтівець, Т.І. Люрина, М.Г. Тараненко та ін.. К. 1999. 410с.
20. Паламарчук Л.Б. Відбір етнографічного матеріалу в процесі формування соціокультурної складової змісту географічної освіти // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XXXI. Івано-Франківськ. 2010. С. 158-165

21. Пальчевський С.С. Елементи гуманізації в курсі географії України : рек. на доп. вчителям географії середніх загальноосвітніх шкіл / С. С. Пальчевський. - Рівне : Рівнен. обл. від-ня Пед. т- ва України, 1991. - 67 с.
22. Пальчевський С.С. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / С. С. Пальчевський. - К.: Каравела, 2007. - 575 с.
23. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Фізична географія України. Підруч. для 8 кл. заг. сер. шк. - К.: Генеза, 2008.
24. Положення про знаки поштової оплати. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0553-10#Text>
25. Успенський собор старообрядців.- Режим доступу: <https://karpaty.rocks/uspenskiy-sobor>
26. Фестиваль Маланок – Режим доступу: <http://malankafest.com.ua/>